

kiyetinde olan arazi olarak ortaya çıkmaktadır. Oysa, daha sonraki yıllarda yapılan ölçü ve kayıtlara göre ise yukarıda işaret edildiği üzere A.O.Ç.'nin büyüklüğüne ilişkin rakamlar 33.000 bin, 33.851 bin ve 39.210 dönüm olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın en önemli kaynakları arasında yer alan tapu sicil defterlerindeki kayıtlara bakıldığında ise, toplam arazi miktarının 37.443 atik dönüm tuttuğu görülmektedir.¹⁸ Öte yandan 1938'de A.O.Ç arazilerinin hazineye devriyle ilgili olarak düzenlenen 14 parça resmi satış senetlerindeki toplam arazi miktarının 39.210 dönüm olduğunu belirtmiştik. Resmi satış senetlerinde 1. sıra numarada yer alan eski senet tarih ve numarası kısmında 07.02.1936 tarih ve 128/27 no ile gösterilen arazinin 1419.113.585.m2 olduğu görülmektedir. Bu arazi miktarı o dönemde kullanılan atik dönüme (bir atik dönüm 918.672 yani yaklaşık 918 m2'dir) çevrildiğinde 15.447 atik dönüm tutmaktadır. Bu arazi miktarı tapu kayıtlarında 1928'de Maliyeye intikal etmiş daha sonraki bir tarihte ise maliyenin mülkiyetinden çıkarak, bir başkasının mülkiyetine geçmiş görünmektedir. Tapu defterinde bu arazinin maliki ve ilgili kısmı zaman içinde tahribata uğramış olduğundan malikin isim hanesinde kime ait olduğu belli olmamaktadır. Bu malikin çok büyük ihtimal ile Mustafa Kemal'in olduğu düşünüldüğünde, yukarıda ifade ettiğimiz tapu kayıtlarındaki bilgilere göre çıkan 37.443 dönümlük A.O.Ç.arazisine 15.447 atik dönümlük arazi eklendiğinde 52.890 atik dönümlük bir miktar çıkıyor. Bu miktarın Atatürk tarafından 1938'de hazineye devredilen A.O.Ç.'nin gerçek büyüklüğünü ifade ettiğini çok yüksek bir ihtimal olarak ileri sürmek mümkün görünmektedir. Öte yandan 1939-1983 arasında A.O.Ç.'nin mülkiyetinde bulunurken çıkarılan yasa ve yargı kararlarıyla elden çıkan arazi miktarı Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu'nun raporuna göre 21.983.218 m2 yani yaklaşık 22.000 dönümdür.¹⁹ Bu gün anılan rapora göre A.O.Ç.'nin 33.000 dönümlük bir arazisi bulunmaktadır. Bu 33.000 dönümlük araziye 22.000 dönümlük elden çıkan

¹⁸ Ankara Merkez ve Altındağ 2. Bölge Tapu Sicili Müdürlüğü'nde bulunan Zabıt-Kayıt defterleri üzerinde yapılan incelemelerin sonucudur.

¹⁹ Bu hususta geniş bilgi için 5. bölüme bakınız.

arazi eklendiğinde 55.000 dönümlük bir arazinin Atatürk tarafından hazineye devredilen arazi olması gerekiyor. Oysa, çok yüksek bir ihtimal ile hazineye devir ile ilgili arazinin 53.000 dönüme yakın olduğunu belirtmiştik. Burada 2000 dönümlük bir arazi farklılığı çıkmaktadır. Bu farklılığın arazi ölçümleriyle yakından alakalı olduğunu düşünüyoruz. Özellikle 1939-1983 arasında çeşitli yasalarla A.O.Ç.'nin mülkiyetinden çıkan ve diğer kamu kuruluşlarına verilen arazilerin ölçümü ile 1925'den itibaren çiftliğin oluşturulması sürecinde alınan arazilerin ölçümleri konusunda böyle bir 2000 dönümlük farklılığın oluşmuş olabileceği düşünülmelidir.

A.O.Ç.'nin arazi büyüklüğü konusundaki bu açıklamalardan sonra bu arazinin kimlerden satın alındığına ilişkin Tapu Sicil Kayıtlarına dayanarak birkaç örnek veriyoruz:

“Abdi Paşanın vefatıyla zevcesi Faika hanımın vekaleti mucebince Hoca-zade Vehbi Beyi vekil tayin eylediği, mumaillehy Vehbi Beyin vekaleti hesabıyla kattiyen ferağından” 168 dönümlük araziye Haziran 341 tarihinde Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri almıştır. Yine aynı kişiden (Faika Hanımdan) Mustafa Kemal'in çok büyük miktarda arazi satın aldığı görülmektedir.

“(12) hisse itibariyle (8) hissesine Halil İbrahim ve (4) hissesine Ahmed Efendinin uhdesinde iken mumaillehy İbrahim'in bilâ veled ve zevce ve ebeveyn fevtiyle biraderi Ahmed efendiye ait olup ...kattiyen ferağından” 236 dönümlük bu arazi Temmuz 341 tarihinde Mustafa Kemal Paşa tarafından satın alınmıştır.

“Hafız Mehmed Ağa mahdumun Hikmet Beyin ba-sened uhdesinde iken tarafından Ankara katib-i adilliğinden musaddak 1 Haziran 341 tarihli ve 798 numaralı vekaletname mucebince kalem-i mahsus müdürü Hayati bey bil ve-kale kattiyen ferağından” 30 dönümlük arazi Ekim 341 tarihinde Reisicum-hur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından satın alınmıştır.

“Armutçuoğlu Hacı Ömer ve Hasan oğlu Nabi efendinin iken Hacı Ömer'in 341 senesinden vefatı ile zevcesi Saniye ve kızları Havva ve Afife ve Şerife ve Refika bade intikal Havva'nın da 340 senesinde vefatı ile

zevci beşe badel intikal sagir Afife ve Refika ve Şerife taraflarından valileri Saniye bil velaya ve bil asale diğer tarlalarla birlikte 1.600 liraya satmışlardır.” Tarih Aralık 929, Maliki: Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

“Haziran 927 tarih ve 38/32 numaralı tapu senediyle Siirt Mebusu Mahmud Beyefendinin uhdesinde olup bu defa diğer 1 kıta arsa ile ma'an 50.000 lira bedel-i makbuz mukabilinde katiyen satmıştır.” Ocak 928, Maliki: Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

Bu örneklerin dışında bir sonraki kısımda gayri müslümlerden para karşılığı arazilerin alındığına ilişkin Tapu Sicil Kayıtlarına dayanarak diğer örnekler verilmiştir.

2. Malî Kaynak Konusu:

A.O.Ç. arazilerinin çok büyük kısmının şahıslardan satın alındığını ve o dönemdeki değerleri üzerinde fiyat ödendiğini daha önce belirtmiştik. Bu tür bilgilere 1930'lu yıllarda yazılmış olan kimi kitaplarda rastlamak mümkün olmaktadır. Bu kitaplar dışında arazilerin para ile satın alındığına ilişkin esas kayıtları Atatürk'ün İş Bankası'ndaki 2 nolu hesabının ekstrelerinde bulmak olanaklıdır. 2 nolu hesabından Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak ile A.O.Ç. Müdürü Tahsin Çoşkan'ın A.O.Ç.'nin kuruluş ve yapılanma sürecinde çeşitle tarihlerde para çektikleri ve bu paraları çiftliği oluşturan arazilerin alımında ve üzerinde tesislerin kurulmasında kullandıkları bilinmektedir. Özellikle bu hususla ilgili bilgilere Hasan Rıza Soyak'ın hatıralarında ve 1930'lu yıllarda yazılan, bu çalışmada da sık sık atıflarda bulunulmuş olan kimi kitaplarda rastlanmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak, bira fabrikası konusundan söz ederken (Atatürk'ten Hatıralar, C.II,s.704) banka kredisi alınması teklifi karşısında Atatürk'ün şunları söylediğini belirtiyor: “... elindeki vekâletname bu muameleye selâhiyetin var zannediyorum” Hasan Rıza Soyak şunu da ayrıca vurguluyor: “Filhakika bana senelerce evvel lütfettikleri vekâlette ipotek karşılığı istikraza da selâhiyet vermişlerdi.”

Atatürk'ün geniş kapsamlı vekâletname verdiği bir diğer kişinin A.O.Ç. Müdürü Tahsin (Çoşkan) olduğunu görüyoruz. Bu husus bugüne

Arazinin çok ucuz ve paranın kıymetli olduğu o dönemde çiftlik arazilerinin satın alınmasıyla ilgili olarak Hasan Rıza Soyak, hatıralarında şunları ifade etmektedir:

"...Birbiri ardından, Ankara civarında Orman Çiftliğini teşkil eden vâsi araziye, Silifke yakınındaki Tekir ve Şövalye, Tarsus'ta Piloğlu Çiftliklerini, Dört Yol'da Karabasamak çiftliği ile büyük portakal bahçesini ve Yalova'da Baltacı ve Millet çiftliklerini, parça parça sahiplerinden ve metruk mallar idaresinden satın alarak işe koyuldu. Arada şunu da belirtmeliyim ki, o zaman arazi çok ucuz, paramız da, o nispette kıymetli idi; bütün bu arazi için ödenen para miktarı 100-120 bin lirayı geçmiyordu.²¹

A.O.Ç. arazilerinin para ile satın alındığına ilişkin çok önemli bir başka kaydı Ankara Merkez ve Altındağ 2. Bölge Tapu Sicillerinde görmekteyiz. Birinci elden tarih kaynağı olan bu tapu sicillerinde satın alınan kimi arazilerle ilgili olarak ödenen para miktarlarına da rastlanılmaktadır. Bu hususla ilgili olmak üzere bazı örnekleri aşağıya alıyoruz:

"...Türkiye Cumhuriyeti tebasından Hacı Abdi Paşa'nın vefatıyla... zevcesi Faika hanıma intikal eylediği ve tarihi mezkurdan beri Faika hanımın uhde-i tasarrufunda bulunduğu... Hocaşade Vehbi Beyi vekil tayin etmiş olduğundan... Vehbi Beyin bil vekale katiyen ferağından"²²

"Türkiye Cumhuriyeti ahalisinden Toygarşade Hüseyin Efendi bin-i Mehmed Naim Efendi'nin ebâan ceddin intikal suretiyle tasarrufunda iken mumaileyhin 312 senesinde vuku vefatıyla mahdumları Mehmed Naşid ve Hacı Ahmed Efendilere ait olup badel intikal mumaileyh Mehmed Naşid Efendi tarafından vekâletname mucibince bil vekale katiyen ferağından"²³

Tapu sicil kaydından A.O.Ç. oluşturan arazilerin para ile satın alındığına ilişkin bir başka örnek;

²¹ Hasan Rıza Soyak *Atatürk'ten Hatıralar*, C.II, s.685

²² **Tapu Sicil Kaydı**, Shf/Cilt 79/5068, Haziran 341 (1925) Hocaşade Vehbi Bey, satın alınan arazinin karşılığı olarak 03.06. 1925 tarihinde 5.000 T.L. ödendiği hakkında: *Türkiye İş Bankası Tarihi*, s.629. Satılan araziyle ilgili tapu işlemleriyle satın alınan arazi için ödenen paranın Haziran 1925 (1341) de gerçekleştiği dikkat çekiyor.

²³ Toygarşadelere sattıkları arazi karşılığı olarak ödenen para için: *Türkiye İş Bankası Tarihi*, s.626, Tapu sicil kaydı, shf/87/568, Haziran 341 (1925)

“...Rum milletinden Haçı Bordos Oğlu Yuvani'den metruken hazine-i milliye bade intikal bil, müzayede diğer 19 parça ile birlikte 2.011 lira bedelle Gazi Paşa hazretlerine ihaleten katiyesi icra kılındığı”²⁴

Bir başka örnek;

“Türkiye Cumhuriyeti ahalisinden Ağa Dayı Nalbant Hüseyin Ağa oğulları Sadullah ve Salih ve Kadir ağaların babaları Hüseyin ağadan intikal suretiyle... Sadullah ve Salih ve Kadir ağaların bizzat katiyen ferağlarından”²⁵

Gayrı müslümlerden para ödenerek satın alınan yukarıdaki örnek dışında tapu kayıtlarında başka örneklerle de rastlanılmaktadır. Bunları, konunun önemine binaen buraya alıyoruz:

“Karasol oğlu Haçı Simon'un namunda iken vefatıyla yalnız bir nefer oğlu Panayot'a ait olup takip eylemesine binaen hazine-i maliyeye ba'del intikal bil müzayede maan 2.000 lira bedel mukabilinde Gazi Paşa hazretlerine ihale-i katiyesi icra kılındığı”²⁶

“Karasol Panayot'dan metruk olarak ol babdaki kanun-ı mahsusi mucibince hazine-i maliyeye ba'del intikal ve bil müzayede 601 lira bedelle ihale-i katiyyesi icra kılındığı ... maliki Türkiye Reisicumhuru Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri”²⁷

“Pavlı ve Resik Todora'nın uhde-i mülkiyetinde iken tegayüb eylemelerine binaen metruk olan hazineye ba'del intikal ve bil müzayede...1.010 lira bedelle Gazi Paşa hazretleri namına ihale-i katiyyesi icra edilerek...”²⁸

²⁴ Tapu Sicil Kaydı, sh/cilt 107/5068, Temmuz 341 (925)

²⁵ Tapu Sicil Kaydı, shf/cilt/85/5068 ve 86/5068, Haziran 341 Kadir Ağa'ya ödenen para ili ilgili olarak Türkiye İş Bankası Tarih adlı kitapta şu kaydı görüyoruz. (s.617) “Kadir Ağa (Ağadayı oğlu Hüseyin Mahmud) 02.06.1925, 3.500 lira

²⁶ Tapu Sicil Kaydı, sh/cilt/110/5068, Temmuz 341

²⁷ Tapu Sicil Kaydı, sh/cilt/21/5069, Ağustos 341

²⁸ Tapu Sicil Kaydı, sh/cilt/92/5069, Teşrinievvel 341

Bir diğer örnek:

"... Münire ve Fatma hanımlarla Ali Ulvi Bey hisselerini 10.000 lira ve Ata ve Ahmed Raşid beylerle Esmâ hanım hisselerini 4.000 lira mukabilinde Gazi Paşa hazretlerine bil rıza katiyyen satmışlardır."²⁹

Bir başka örnek;

"Ordu müfettişi Ali Said Paşa'nın uhdesinde olup 5.000 lira mukabilinde katiyyen satmıştır ve parasını almıştır. Maliki Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretleri"³⁰

Bir başka örnek;

"Armutçuoğlu Nadi Efendinin iken diğer tarlalarla birlikte 1.100 liraya satmıştır."³¹

Son bir örnek,

"...bade intikal Mehmed Sadık efendi ve Nafiz efendi ve Himmî efendilerle Saliha ve Latife hanımlar bil ihale ve Kadriye hanım tarafından ve kâletname mucebince zevci Naşid bey bil vekale ve keza Penbe hanım tarafından dahi ...vekâletname mucebince Hüsameddin Bey bil vekale ve Naima hanım dahi vekâletname mucebince Hasan Hilmi Efendi bil vekale ve Sadi bey tarafından vekâletname mucebince Halil Hikmet bey bil vekale 15.000 lira bedel mukabilinde katiyyen satmıştır."³²

Yukarıda örnekleri verilen birinci elden tarih kaynağı olan tapu kayıtları ve Atatürk'ün Türkiye İş Bankası'ndaki 2 nolu hesap ekstresi bize A.O.Ç. arazilerinin para ile satın alındığını bütün açıklığı ile kesin bir biçimde ortaya koymaktadır.

²⁹ Tapu Sicil Kaydı, sh/cilt/41/96, Mayıs 1928 Altındağ 2. Bölge T.S.B Zabıt Kayıt Defteri.

³⁰ Tapu Sicil Kaydı, sh/cilt/53/106, Haziran 1929, Altındağ 2. Bölge Tapu Sicil Müdürlüğü Zabıt Kayıt Defteri ve Türkiye İş Bankası Tarihi, s.612, 27.06.1926, 5000 lira

³¹ Tapu Sicil Kaydı, sh/cilt/30/108, Aralık 1929 Altındağ 2. Bölge T.S.M Mahalli Zabıt Kayıt Defteri

³² Tapu Sicil Kaydı, sh/cilt/43/96, Haziran 1928 Altındağ 2. Bölge T.S.M Mahalli Zabıt Kayıt Defteri